

ЗМІНИ СПОЖИВЧИХ ЦІН

Головне

В умовах триваючої другої рік на території України повномасштабної війни досягнуті у 2023 році темпи сповільнення інфляції в річному вимірі до 5,1% з 26,6% на кінець 2022 року випередили найоптимістичніші прогнози й максимально наблизилися до динаміки інфляції в деяких європейських країнах, чиї економіки не зазнають жодних шоків війни.

Такий тренд на сповільнення став результатом поєднання кількох потужних чинників. Ключовим серед них був чинник високої адаптивності бізнесу та, відповідно, перевищення пропозиції товарів передусім агропромислового комплексу, над попитом на внутрішньому ринку, що й далі лишався обмеженим війною. Зокрема, незважаючи на значні збитки, що несе сектор АПК від війни (згідно з оцінками RDNA3 прямий збиток у сільському господарстві в результаті майже двох років війни становив 10 млрд дол. США або 7% від загального обсягу), його виробничий потенціал, як і раніше, перевищує потреби внутрішнього ринку, що в умовах складної морської логістики та запроваджених обмежень на експорт української продукції низкою європейських країн, призвів до затору внутрішнього ринку та відповідно до падіння цін на продукти харчування в II півріччі на 2,8%. Серед інших важливих чинників збереження цінової стабільності варто зазначити також і продовження Національним банком та Урядом політики, спрямованої на забезпечення макроекономічної стабільності та пом'якшення негативних наслідків війни для населення, реалізація якої була можливою завдяки отриманню значної міжнародної фінансової допомоги.

Поточний інфляційний тренд та чинники, що його формують, свідчать про відсутність потужних передумов для скорочення пропозиції або суттєвого зростання попиту, тому досягнутий рівень загальної цінової рівноваги буде зберігатись і на початку 2024 року з урахуванням сезонних коливань на продовольчому ринку.

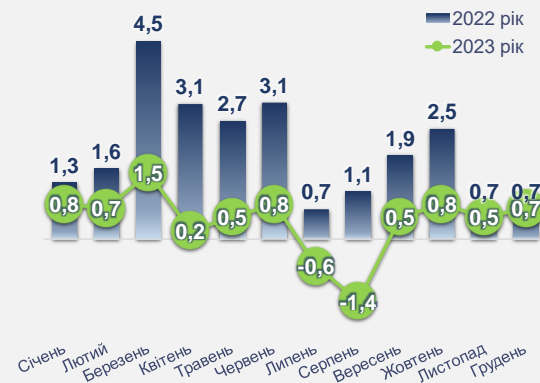
Ключові показники	Зміни за рік, %		Зміни за місяць, %	
	Грудень 2022	Грудень 2023	Грудень 2022	Грудень 2023
Зміни споживчих цін	26,6	5,1	0,7	0,7
Базова інфляція	22,6	4,9	0,8	0,0
Небазова інфляція	32,3	5,3	0,6	1,7

Джерело: Держстат, розрахунки Мінекономіки

Послаблення інфляції впродовж 2023 року відображалось у місячних темпах – усі місяці поспіль, за винятком березня, щомісячні темпи зростання цін не перевищували 1%, а в липні-серпні взагалі спостерігалася дефляція, що є підтвердженням стабільності споживчого ринку в системі формування цін та поверненням до тенденцій мирного часу.

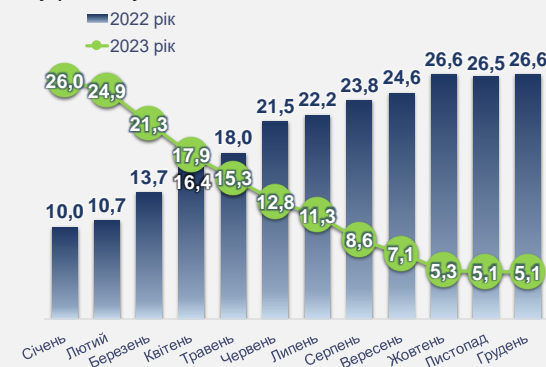
Довідково. Більш ніж пів року (з травня до листопада) річний темп зростання базової інфляції випереджав загальний темп. В цілому за підсумком 2023 року зростання базової компоненти інфляції становило 4,9% у річному обчисленні («плюс» 3,2% в I півріччі та «плюс» 1,6% в II півріччі), 12,9% в середньому за 2023 рік. Зростання небазової компоненти інфляції за розрахунками Мінекономіки становило 5,3% у річному обчисленні («плюс» 6,3% в I півріччі та «мінус» 1% в II півріччі), 12,8% в середньому за 2023 рік.

Рис. 1 Споживча інфляція, % за місяць

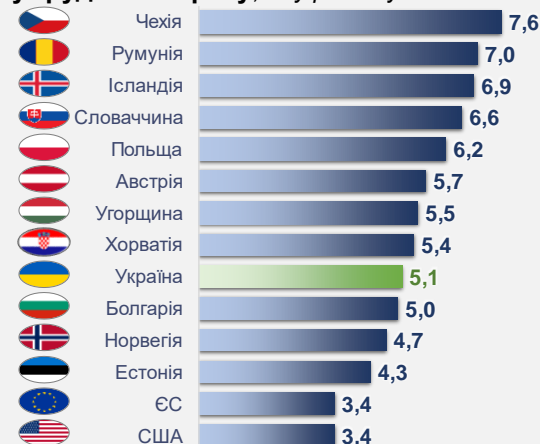
Джерело: Держстат

Рис. 2 Споживча інфляція, % у річному обчисленні

Джерело: Держстат

Рис. 3 Зміни (гармонізованих) споживчих цін деяких країн та України у грудні 2023 року, % у річному обчисленні

Джерело: Держстат, Eurostat, U.S. Bureau of Labor Statistics

Втім, зважаючи, що розбивка на базову та небазову інфляцію – це штучне розділення структури споживання за декількома ознаками, головною з яких є рівень впливу на ціни монетарного чинника, то в умовах війни така розбивка майже немає сенсу, оскільки головними чинниками залишаються фізична руйнація інфраструктури та логістики, масштабні міграційні процеси, значна кількість мобілізованих, які не обирають цілі за принципом розбивки цінкових показників на базову та небазову. Тому, з огляду на наведене, робити звичний висновок щодо посилення тиску монетарного чинника на інфляцію в другій половині року не варто.

Головний антиінфляційний вплив у 2023 році мали чинники, що були спрямовані на переналаштування економіки під умови воєнного часу:

- ✓ **високий рівень адаптивності суспільства**, що проявився в стійкості до умов, що склалися внаслідок тривалих активних бойових дій на території України, та посилення ділової активності сприяли збільшенню внутрішньої пропозиції завдяки як налагодженню виробництва, так і нарощуванню обсягів імпорту за деякими позиціями;

Довідково. За даними Держстату, індикатор економічних настроїв (ІЕН) в IV кварталі 2023 року зріс до 105,6% порівняно з 92,5% за аналогічний період 2022 року.

- ✓ **сталий рівень монетарного забезпечення** – масштабна фінансова допомога з боку країн-партнерів та незмінний рівень забезпечення внутрішніх економічних циклів у ситуації, що склалася, дали змогу тривалий час утримувати фіксованим офіційний курс гривні, а в жовтні взагалі перейти до режиму керованої гнучкості, продовжуючи забезпечувати курсову стійкість, яка обмежувала цінові коливання на фоні заміщення імпортом товарів власного виробництва внаслідок втрат війни;

Довідково. У 2023 році обсяг міжнародної фінансової допомоги становив майже 42,5 млрд дол. США (за розрахунками Мінекономіки на базі інформації Мінфіну). Загалом від початку війни станом на 01.01.2024 до державного бюджету залучено приблизно 75 млрд дол. США.

За даними Національного банку на готівковому валютному ринку середньозважений курс «продажу» гривні до долара США на кінець 2023 року (порівняно з датою на кінець 2022 року) зміцнився на 2,8%.

- ✓ **незмінний контроль за ціновою ситуацією з боку держави** як і намагання максимально послабити тиск цін на населення шляхом утримання стабільними переважної більшості комунальних тарифів (крім електроенергії);

Довідково. Упродовж усього 2023 року завдяки крокам Уряду спрямованим на підтримку населення тарифи на централізоване водопостачання та водовідведення для населення майже не змінилися – за даними Держстату зросли лише на 0,8% та 0,7% відповідно; на послуги з розподілу природного газу, теплової енергії і послуги з постачання теплової енергії та постачання гарячої води завдяки мораторію не переглядалися. Винятком стало адміністративне підвищення тарифу на електроенергію для населення в 1,7 раза (до 2,64 грн/кВт·год), що було оголошено заздалегідь і пов'язано із наслідками того надзвичайного рівня руйнації, якого зазнала вітчизняна галузь під час масованих терористичних атак ворога, і відповідно значного обсягу витрат, необхідних для відновлення та придбання нового обладнання.

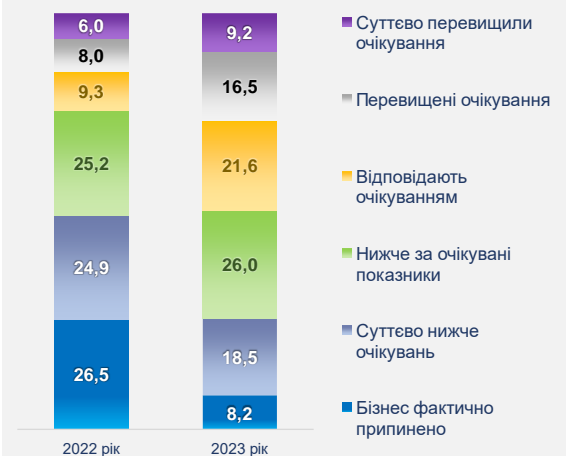
Крім того, упродовж усього 2023 року й далі проводився державний нагляд (контроль) за встановленням суб'єктами господарювання роздрібних цін на соціально значущі товари як у продовольчому, так і в непродовольчому сегментах ринку. Зокрема на продовольчі товари

Рис. 4 Зміни споживчих цін за розділами товарів та послуг, % у річному обчисленні

Джерело: Держстат

Рис. 5 Результати роботи бізнесу у відповідності до планів їх роботи, %

Джерело: Advanter Group

Рис. 6 Індекси девальваційних очікувань, пунктів

Джерело: Info Sapiens

українського виробництва, на лікарські засоби в рамках Урядової програми «Доступні ліки» та на пальне (бензин (марки А-92, А-95), дизельне пальне та скраплений газ для автомобілів).

Також Уряд активно реагує на запити ринку й підлаштовувався до нього для уникнення дисбалансу, зокрема в листопаді 2023 року Мінагрополітики та НАЦУ «Укрцукор» підписали Меморандум про взаєморозуміння. Згідно з документом, врегулюються обсяги експорту цукру на основі попереднього балансу попиту і пропозиції у 2023/2024 маркетинговому році.

- ✓ **стриманий в умовах війни попит**, природа якого полягає як у суттєвому скороченні кількості споживачів та їх фінансових можливостей внаслідок міграції (у 2023 році, як і роком раніше, мільйони українців залишаються за кордоном), так і в мотиваційному обмеженні споживання впродовж періоду невизначеності;

Довідково. За даними Агентства ООН у справах біженців станом на 31.12.2023 у всьому світі було зафіксовано 6,357 млн біженців з України (5,954 млн біженців зафіксовано в Європі та 0,404 млн за межами Європи (станом на 28.11.2023)).

Упродовж другого «воєнного» року на непродуктивному ринку спостерігалася переважно зниження цін, зокрема відбулося здешевлення: одягу і взуття, побутової техніки, кухонного посуду, електроінструментів, мобільних телефонів, телевізорів, ноутбуків, планшетів, іграшок тощо.

- ✓ **насичення ринку товарами з огляду на:**
 - 1) **поступове відновлення виробничої діяльності** завдяки покращенню становища в енергетиці, локалізації активних бойових дій, зовнішній фінансовій допомозі, політиці локалізації;

Довідково. За останніми даними Держстату за 9 місяців 2023 року порівняно з аналогічним періодом 2022 року індекс промислової продукції зріс на 2,4%, зокрема переробної промисловості – на 8%.

Збільшення сировинної бази з боку сільського господарства, а також попиту з боку суміжних видів діяльності сприяло поступовому відновленню виробництва харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів (на 11,6% за 9 місяців 2023 року).

- 2) **зростання врожаю майже всіх сільськогосподарських культур** завдяки сприятливим погодним умовам, що вплинули на збільшення врожайності. Це сформувало достатню сировинну базу для агропереробки, забезпечення внутрішнього ринку продовольчими товарами та здійснення експортної діяльності;

Довідково. За даними Держстату за підсумком 2023 року ціни на овочі здебільшого були нижчими, ніж роком раніше, зокрема на цибулю, моркву, капусту, буряк, баклажани, солодкий перець. Водночас ціновий сплеск на тепличні овочі, що відбувся наприкінці року, сформував певне зростання – 3% на всі овочі загалом.

За даними Мінагрополітики на кінець 2023 року українські аграрії зібрали майже 29 млн тонн овочів. Найбільше картоплі – 21,2 млн тонн, а також 7,1 млн тонн капусти, огірків, помідорів, моркви тощо. А саме: помідорів – 1,4 млн тонн, капусти – 1,3 млн тонн, цибулі – 877 тис. тонн, моркви – 810 тис. тонн, буряку – 766 тис. тонн, огірків – 681 тис. тонн, інших овочів – 1,3 млн тонн.

Баштанні культури зібрано в обсязі 283 тис. тонн, зокрема кавунів – 214 тис. тонн, динь – 69 тис. тонн.

Рис. 7 Середня заробітна плата у 2023 році, гривень

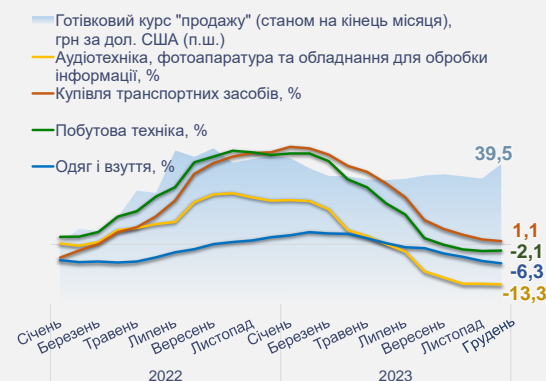
Джерело: Держстат, розрахунки Мінекономіки, <https://www.work.ua> за вакансіями та резюме

Рис. 8 Біженці з України зафіксовані в країнах Європи, тис. осіб (станом на відповідну дату)

Джерело: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>

Рис. 9 Зміни споживчих цін на деякі непродовольчі товари (% у річному обчисленні) та середньозважений курс «продажу» на готівковому валютному ринку (грн за долар США)

Джерело: Держстат, Національний банк

- 3) **розвиток тваринництва**, зокрема тривало поживлення виробничої діяльності в птахівництві, відновлення молочної галузі на фоні поступового нарощування експорту продукції (загалом ціни на ринку м'яса та м'ясопродуктів у IV кварталі 2023 року знизилися на 0,8% за рахунок здешевлення свинини та м'яса птиці);

Довідково. За даними Мінагрополітики впродовж 2023 року збільшилося виробництво м'яса, зокрема м'яса птиці вироблено більше на 32 тис. тонн – до 1,285 млн тонн. Крім того, нарощування власного виробництва дало змогу зменшити кількість імпорту: свинини було імпортовано на 33 тис. тонн менше – 41 тис. тонн, м'яса птиці на 17 тис. тонн менше – 61 тис. тонн, а яловичини на 2 тис. тонн менше – 5 тис. тонн.

За інформацією Асоціації «Свинарі України» серед основних причин здешевлення свинини були: зниження цін на сировину; «переорієнтація» попиту на інші більш бюджетні види м'яса насамперед курятину; відсутність ажіотажного попиту напередодні та в періоди свят тощо.

- 4) **доступність імпорту**, що загалом упродовж 2023 року мінімізувало тиск на ціни (блокування західних кордонів з боку країн-сусідів наприкінці року лише частково сповільнило експортно-імпортні операції завдяки швидкому налагодженню постачань новими маршрутами);
- 5) **логістичні обмеження**, з якими економіка зіштовхнулася впродовж 2023 року, що загалом було негативним чинником як для розвитку виробництва, так і для динаміки цін, проте **в короткостроковому періоді він викликав затоварення внутрішнього ринку:**

- блокування морських портів та зосередження ракетних атак на руйнуванні транспортної інфраструктури для експорту;

- заборона на експорт української продукції АПК спочатку Європейською комісією (з України до Польщі, Угорщини, Болгарії, Румунії та Словаччини), а потім, після завершення терміну її дії, збереження обмежень окремими країнами – Польщею, Словаччиною і Угорщиною, а також з боку Румунії і Болгарії застосування нетарифних обмежень у вигляді ліцензування ввозу;

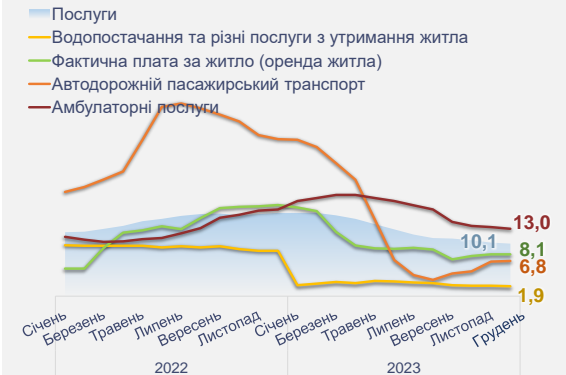
- блокування наприкінці року українських вантажів на митних пунктах пропуску з Польщею, Словаччиною та Румунією.

У підсумку **ціни на продукти переробки зернових були майже на третину нижчими, ніж роком раніше, на соняшникову олію – на 14,9%, на цукор – на 5,8%** (в цілому це сформувало від'ємний внесок у споживчу інфляцію на рівні 0,8 в.п.).

Довідково. За даними НАЦУ «Укрцукор» у 2023/24 маркетинговому році українські цукрові заводи виробили 1,8 млн тонн цукру, за внутрішньої потреби країни в 0,9 млн тонн. Відповідно, Україна могла б поставити на зовнішні ринки 0,9 млн тонн цукру.

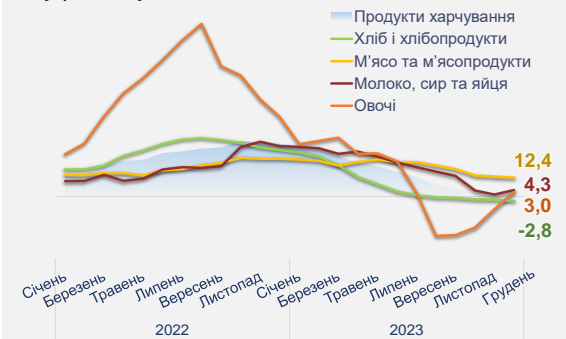
За прогнозами асоціації «Укроліапром» у 2023/24 маркетинговому році загальне виробництво олійних культур збільшиться приблизно на 3,5 млн тонн у порівнянні з попереднім сезоном, у т.ч. насіння соняшнику – на 1,4 млн тонн.

Рис. 10 Зміни споживчих цін на деякі послуги, % у річному обчисленні

Джерело: Держстат, розрахунки Мінекономіки

Рис. 11 Зміни споживчих цін на продукти харчування, % у річному обчисленні

Джерело: Держстат

Рис. 12 Врожай, площа збору та урожайність основних сільгоспкультур, % до відповідної дати попереднього року (станом на 28.12.)

Джерело: Мінагрополітики, розрахунки Мінекономіки

Так, у поточному сезоні прогнозується збільшення переробки насіння соняшнику до 13,5 млн тонн (понад 90% від ресурсів соняшнику) та розширення виробництва соняшникової олії – до 6 млн тонн, що на понад 3% перевищить показник довоєнного 2020/21 маркетингового року.

Серед інфляційних чинників у 2023 році були:

- ✓ **збереження значного рівня витратності** на фоні подорожчання електроенергії, логістичних ускладнень, браку персоналу, суттєвих ризиків щодо безпечної праці тощо. Крім того, підтримує значний рівень витрат і збереження високої вартості кредитування, що обмежує можливості бізнесу, оскільки через посилення стандартів під час війни (вищі процентні ставки, жорсткіші заставні вимоги та менші строки кредитів) поточне кредитування наразі забезпечується переважно за допомогою Державної програми «Доступні кредити 5-7-9%» (за період дії воєнного стану в Україні станом на 01.01.2024 укладено 44,1 тис. кредитних договорів на загальну суму 177,2 млрд гривень);

Довідково. Від логістичних обмежень для автотранспорту на кордоні найбільше «постраждали» поставки скрапленого газу – у листопаді автогаз подорожчав більш ніж на чверть (на 26,1%), проте вже в грудні ціни нього майже стабілізувалися (зросли на 0,8%).

- ✓ **структурні зміни на ринку праці** (регіональні та кваліфікаційні диспропорції) загострювали структурні зрушення в економіці, що зумовлені неспровокованою повномасштабною війною на території України та «підживлювали» інфляційні процеси передусім на ринку послуг;

Довідково. Упродовж 2023 року на фоні стабільності тарифів на комунальні послуги, які контролює держава, решта цін/тарифів на інші послуги здебільшого зростали. Хоча частка таких послуг на кінець року була дещо меншою, ніж на початок року. Зокрема, упродовж 2023 року найбільше подорожчали послуги нотаріусів, освіта передусім дошкільна, послуги хімічток, а також страхування особистого транспорту.

- ✓ **масштабні видатки бюджету** на оборону та соціальне забезпечення;

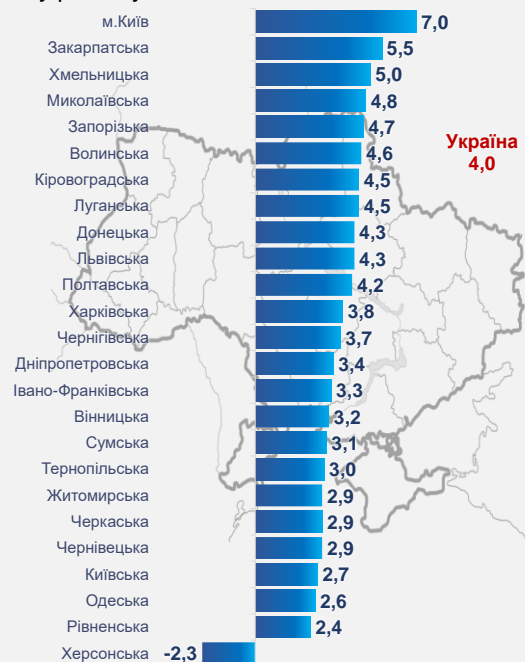
Довідково. За даними Держказначейства в цілому у 2023 році видатки держбюджету збільшилися на 48,4% (порівняно з 2022 роком) і становили 4 014,4 млрд грн, а доходи становили 2 672 млрд гривень. Відповідно фіскальний розрив бюджету розширився через недостатні обсяги надходжень та потребу в покритті значних поточних витрат – до 1 333,1 млрд грн у 2023 році (від 914,7 млрд грн у 2022 році).

- ✓ **невизначеність у воєнний час**, що налаштовує бізнес закладати численні ризики в ціни на власну продукцію та послуги.

Довідково. За результатами «Нового щомісячного опитування підприємств», проведеного ГО «Інститут економічних досліджень та політичних консультацій», у грудні 2023 року основною перешкодою для бізнесу була безпека для роботи – частка підприємств, які повідомили про те, що працювати небезпечно, зросла до 53%. Зміни відбулись і в оцінюванні такої перешкоди, як брак робочої сили внаслідок призову або виїзду співробітників – ця проблема піднялася на друге місце в рейтингу перешкод. Третє місце в рейтингу зайняла така перешкода як зростання цін на сировину та матеріали.

Водночас попри чотириразове зниження Національним банком облікової ставки (до 15% річних з 25% на кінець 2022 року),

Рис. 13 Зміни цін на продукти харчування та безалкогольні напої за регіонами в грудні 2023 року, % у річному обчисленні

Джерело: Держстат

Рис. 14 Зміни цін на пальне, % у річному обчисленні

Джерело: Світовий банк, Держстат

Рис. 15 Топ-5 основних перешкод для ведення бізнесу, % респондентів

Джерело: Інститут економічних досліджень та політичних консультацій

і досі зберігається значний розрив між фактичною інфляцією та поточною обліковою ставкою. Такий її рівень, зважаючи на низьку ефективність трансмісійного механізму в умовах війни, незначно впливає на внутрішні економічні процеси, що визначаються наразі більш вагомими для даних умов і часу чинниками. По-перше, уже впродовж тривалого часу спостерігається мінімальний вплив ставки на грошову пропозицію, що зростає темпами, характерними для часів зі значною інфляцією. По-друге, унаслідок специфіки формування споживчого попиту під час війни, навіть помітні темпи зростання грошової маси також чинять на ціни вельми обмежений тиск, скоріш створюючи умови для реалізації відкладеного попиту в більш визначеному за споживчими настроями майбутньому, ніж зараз, коли поточні потреби суспільства сконцентровані, переважно, на потребах воєнного часу.

Упродовж найближчих місяців 2024 року, у разі відсутності формажору, загальна динаміка внутрішніх цін залишатиметься у сформованому руслі невисокої «млявої» інфляції, але з очікуваним збільшенням інфляційних темпів передусім з огляду на відновлення зростання експорту, що відповідно зумовить зменшення тиску надлишку деякої продукції на вітчизняному ринку, а подальше збільшення споживання населення дасть змогу виробникам частково компенсувати через ціни збитки та високі витрати, спричинені війною.

Варто зважати, що невизначеність у воєнний час, а також ускладнені війною економічні процеси (брак робочої сили, зруйновані виробничі потужності, блокади/перебої зовнішньоторговельних операцій) на фоні високих ризиків безпеки створюють передумови для зростання волатильності цін та в підсумку можуть призвести до поступового пришвидшення інфляційних процесів у країні. Крім того, мотиваційно стриманий в умовах воєнного часу споживчий попит може нести в собі значний інфляційний потенціал, хоча наразі певне відновлення попиту, найшвидше, лише підживлює активність бізнесу, орієнтованого на внутрішній ринок.

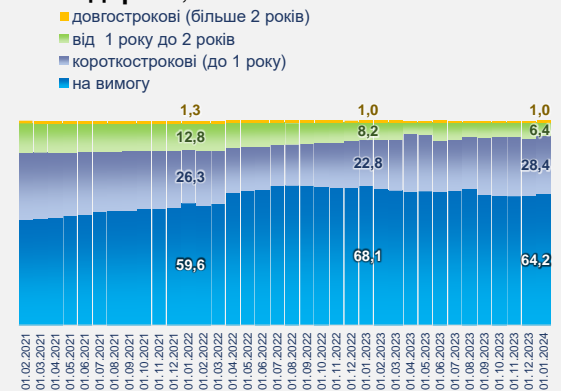
Водночас у 2024 році можливі й позитивні відхилення, так би мовити, є і позитивні «ризики», зокрема це: більша підтримка партнерами відновлення України, інвестиції в «зелений перехід», розвиток вітчизняних оборонних технологій, «ризики» відновлення «старих» та появи «нових» логістичних маршрутів для постачання української продукції, повернення українців додому всупереч триваючої війни і як наслідок зростання попиту й поступове відновлення ринку праці.

Рис. 16 Зміни грошової маси та бази, % у річному обчисленні

Джерело: Національний банк

Рис. 17 Строкова структура депозитного портфеля домашніх господарств, %

Джерело: Національний банк

Темпи приросту/зниження ІСЦ за розділами товарів та послуг

Ключові показники	Грудень 2022 року			Грудень 2023 року		
	Зміни за місяць, %	Внески, в.п.	Зміни за рік, %	Зміни за місяць, %	Внески, в.п.	Зміни за рік, %
Усі товари та послуги	0,7	–	26,6	0,7	–	5,1
Базовий ІСЦ	0,8	0,46	22,6	0,0	0,00	4,9
Небазовий ІСЦ	0,6	0,26	32,3	1,7	0,73	5,3
Зміни цін за розділами товарів та послуг						
Продукти харчування та безалкогольні напої	0,7	0,31	34,4	1,9	0,81	4,0
Алкогольні напої, тютюнові вироби	0,7	0,07	22,7	0,1	0,01	9,6
Одяг і взуття	-2,6	-0,13	2,4	-3,4	-0,16	-6,3
Житло, вода, електроенергія, газ та інші види палива	0,1	0,00	6,0	-0,1	-0,01	12,8
Водопостачання	0,0	0,00	12,0	0,0	0,00	0,8
Водовідведення	0,0	0,00	14,9	0,0	0,00	0,7
Електроенергія	0,0	0,00	0,0	0,0	0,00	69,7
Природний газ	0,0	0,00	-0,3	0,0	0,00	0,0
Гаряча вода, опалення	0,0	0,00	0,2	0,0	0,00	0,0
Предмети домашнього вжитку	-0,2	-0,01	26,5	-0,7	-0,03	0,7
Охорона здоров'я	0,9	0,07	19,9	1,0	0,07	8,7
Транспорт	1,6	0,15	42,9	-1,7	-0,16	3,2
Паливо та мастила	3,1	0,09	69,4	-4,0	-0,14	2,7
Зв'язок	0,9	0,03	13,4	-0,3	-0,01	1,5
Відпочинок і культура	-0,1	0,00	15,9	-0,6	-0,02	-1,1
Освіта	0,0	0,00	9,8	0,1	0,00	12,8
Ресторани та готелі	1,4	0,03	22,5	0,7	0,02	13,0
Різні товари та послуги	3,7	0,14	17,8	3,8	0,15	11,3

Джерело. Держстат, розрахунки Мінекономіки

Примітка. За рахунок округлень, які виникали у зв'язку з електронною обробкою інформації, сума внесків за розділами товарів та послуг може не дорівнювати підсумку